

oficiálně nedeklaruje svou příslušnost k české národnostní menšině.

Bylo-li cílem knihy hledat jiné než svého času mainstreamové pohledy na krajanskou problematiku, tento cíl se částečně podařilo naplnit. Jsou však nastíněné pohledy opravdu pro zasvěceného čtenáře tak objevné? Oceňuji strukturaci kapitol od té, kde „krajane“ necítí svou etnickou identitu vůbec, přes ty, kdy je částí jejich identitárního vědomí, až po ty, kdy s češtvím zacházejí zcela utilitárně. Nicméně bych jako čtenář ocenila jasnou deklaraci výběru příspěvků. Dále, pakliže by někteří z autorů (Jakoubek, Pavlásek, Králová) nabídli alespoň stručný výčet literatury či autorů, kteří se zabývají podobným tématem (ať už místně, či kontextuálně), považovala bych knihu za ucelenější. Rozhodně by tak svým obsahem korespondovala se svým názvem „hledání nových perspektiv“. Badatel, který hledá nové perspektivy, se po nich poohlídí i jinde než ve svém šuplíku. Absence závěru či shrnutí naznačuje, že pátrání po nových perspektivách není u konce, což je jediné dobře, je-li úkolem antropologie popisovat rozmanitost lidských společenství, která se neustále mění a přetváří.

Jakoubek, Marek, Luděk Jirka, Nela Králová, Michal Pavlásek a Jiří Tůma. 2015. *Krajane: Hledání nových perspektiv*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Michal Pavlásek – S motykou a Pánem Bohem: po stopách českých evangelíků ve Vojvodině (2015)

Jiří Woitsch

Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
jiri.woitsch@post.cz

VÝZKUM tzv. krajanských komunit ve východní Evropě a na Balkáně má v české, resp. československé, etnologii (národopise, sociokulturní antropologii), ale i jiných disciplínách velice bohatou a plodnou tradici sahající

do první poloviny 20. století. Po stránce kvalitativní, co se týče aplikace nových teoreticko-metodologických východisek studia, i kvantitativní, co se týče množství badatelů, kteří se tématu věnují, i množství prováděných terénních výzkumů, zájem etnologů o „krajany“ výrazně stoupl kolem roku 2000. Nová badatelská generace reprezentovaná např. Z. R. Nešporem, M. Jakoubkem, L. Jakoubkovou-Budilovou a dalšími etnology a antropology v této době radikálně re-formulovala doposud na „Čechy v cizině“ aplikovanou optiku krajanskou, resp. obecně etnizující. Identitární ukotvení „krajanů“, lze konstatovat že oprávněně, tito etnologové našli a nalézají hlavně ve vypjatě religijní (převážně protestantské) povaze příslušných, někdy již zaniklých, komunit. Ke skupině zmíněných badatelů můžeme jednoznačně řadit i brněnského etnologa Michala Pavlásku, který se dlouhodobě věnuje výzkumu česky mluvícího obyvatelstva v oblasti dnešního Rumunského a Srbského Banátu, resp. Vojvodiny.

Recenzovaná monografie je dílčím výsledkem Pavláskova neobyčejně poctivého několikaletého diplomního a dizertačního výzkumu a předcházela jí celá řada článků věnovaných jak teoretickým, tak spíše empirickým stránkám studia tzv. krajanů. Autor tedy byl více než důkladně připraven na dílčí syntézu, kterou věnoval jedné z vesnic s významným českým osídlením – Velikému Središti. V žádném případě však před sebou nemáme konvenční lokální monografii, ba ani v našem prostředí běžný etnologický či antropologický text. Je tomu tak hned z několika důvodů. Autor se předně nebojí – v návaznosti na bohaté tradice brněnské etnologie a balkanistiky, důsledně práce s historickou literaturou a prameny, a svá zjištění z terénu je tedy schopen náležitě kontextualizovat, za druhé byl schopen do organického celku propojit vlastní analytický výklad s rozsáhlou reprodukcí historického pramene – konkrétně biografického vyprávění. Za pouhou drobnou vadu na kráse tak můžeme považovat snad jen Pavláskovu „Malinowskou“ stylizaci do role objevitele specifík a záludností jiho/východoevropského terénu (zejm. s. 11–17). To je jednak věc všem, kdo se tam byt na chvíli pohybovali, dobře známá, jednak a hlavně zbytečná úlitba současné antropolo-

gické módě plytkého vyprávění o vlastních počtech, kterými se občas maskuje neschopnost terénní výzkum vůbec provádět. Něco takového nemá M. Pavlásek absolutně zapotřebí, jeho orientace v terénu je zcela příkladná. Stejně tak by bylo možná vhodné poněkud „ubrat“ při užívání soudobých termínů zatížených různými ideologickými nánosy, zejména pokud jsou aplikovány na poměrně vzdálenou minulost. Např. mluvit o „multikulturním původu“ Banátu (s. 9–11) by jeho obyvatelům v 18. a 19. století připadalo asi hodně podivné a podivné je to dle mého názoru i v současnosti.

Co se týče teoreticko-metodologického ukotvení i obsahu knihy, můžeme jej považovat za v některých směrech průkopnický, v každém případě za velice nosný, zajímavý a inspirativní. Úvodní a závěrečnou část monografie, tj. téměř přesně polovinu jejího rozsahu, lze konvenčně označit za „etickou“, část prostřední tvoří pozoruhodný narativ Središťanky Josefy Klepáčkové (1925–2013), jde tedy o část „emicovou“. Svůj přístup k tvorbě knihy, užívaným metodám a teoretické perspektivě autor pečlivě vysvětluje na s. 19–31, z těchto pasáží vyplývá, že krom prací s literaturou a prameny Pavlásek, jak jinak, vycházel hlavně z dlouhodobého etnologického terénního výzkumu ve Velikém Središti, přičemž monografii ve finále zkonstruoval jako kombinaci vlastního výkladu a komentované edice vzpomínkového vyprávění klíčové informátorky J. Klepáčkové. Teoreticky se autor zaštiťuje přístupy orální historie a paměťových studií (zejm. M. Halbwachs, J. Assmann), což je pro kritickou práci s narativem J. Klepáčkové jistě více než vhodné, stejně tak přihlášení se k východiskům historické antropologie a příbuzných oborů (s. 21) jako k možným cestám k pochopení historického mikrosvěta Velikého Srediště. Nutno však dodat, že při výkladech o dějinách Banátu, kolonizaci či rodinných vazbách J. Klepáčkové se Pavlásek drží spíše přístupů (v dobrém slova smyslu) popisných až pozitivistických. Z hledisek teoretických je nicméně možno poněkud se pozastavit nad tím, že Pavlásek hledá teoretickou inspiraci spíše vně etnologie či antropologie, a to u oborů historických, zatímco např. – pro jeho práci s vyprávěním J. Klepáčkové až modelové přístupy tzv. kolaborativní etno-

grafie (L. E. Lassiter) vůbec nezmiňuje. To je přinejmenším zvláštní a jen obtížně zdůvodnitelné tím, že autor se v knize věnuje převážně dějinám Velikého Srediště, nikoliv jeho etnologické současnosti.

V první části vlastního výkladu (s. 19–59) Pavlásek na základě detailní znalosti četné domácí i zahraniční literatury a pramenů rekonstruuje jednak historii poosmanské kolonizace Banátu od 18. století, jednak a hlavně se detailně věnuje migračním proudům, které sem směřovaly z českých zemí. Ty v souladu s výsledky dosavadního výzkumu chronologicky dělí do třech vln, přičemž největší pozornost věnuje vlně třetí – evangelické, v rámci které přišli po roce 1850 moravští kolonisté (převážně z Klobouk u Brna a okolí) i do Velikého Srediště. Důvody a okolnosti emigrace (resp. migrace, neboť šlo o přesun uvnitř Habsburské monarchie) evangelíků z jižní Moravy autor mimořádně zevrubně kontextualizuje rozbořením sociálních a zejména náboženských – na úrovni oficiální věrouky i „lidové zbožnosti“ a „náboženského blouznivectví“ – poměrů na Moravě v průběhu hned několika staletí. Pasáže na s. 39–59 jsou tak de facto samostatnou studií k dějinám náboženských poměrů a s nimi souvisejících migrací ve střední Evropě. Jsou psány sice kompilativně, avšak s evidentní znalostí relevantní literatury (místy by byla vhodnější jen větší opatrnost k některým vývodům E. Melmukové, které jsou podávány z vyhocené protestantského úhlu pohledu) a hlavně zcela zásadním způsobem pomáhají porozumět duchovnímu světu Velikého Srediště.

Zmíněný duchovní svět, identitu, ale i zdánlivě zcela banální, avšak o to důležitější, protože pro „velké dějiny“ nezájímavé okolnosti každodenního života ve Velikém Središti osvětluje prostřední část knihy (s. 62–136). Ta, jak bylo již uvedeno, je biografickou narácí J. Klepáčkové, kterou autor za pomoci své klíčové informátorky sestavil z více než 20 hodin nahraných rozhovorů z let 2007–2013 (viz údaj na s. 19). Chronologicky pojaté vyprávění J. Klepáčkové Pavlásek doplňuje četnými vysvětlivkami, avšak neruší jej v této části knihy vlastním výkladem. Čtenář tak může být doslova pohlcen životním příběhem mimořádně zbožné a pracovité ženy, která je schopna

vyprávět a zamýšlet se do nejmenších podrobností o práci na poli a na vinicích, interetnických vztazích, politickém dění, zvykosloví a celé řadě dalších událostí především druhé poloviny 20. století. Nikoliv náhodou a nikoliv překvapivě je hlavní osou i tématem vyprávění J. Klepáčkové, která Veliké Srediště za celý život neopustila, její osobní vztah i vztah ostatních obyvatel obce k Pánu Bohu.

Třetí část publikace (s. 137–183) věnuje M. Pavlásek především důslednému rozboru narace J. Klepáčkové, ke které zjevně chová mimořádnou úctu a respekt, což mu však nebrání její vyprávění kriticky analyzovat a interpretovat. Takovým postupem svou knihu výrazně kvalitativně povyšuje nad některé obdobné pokusy věnované např. obci Vojvodovo, ve kterých kritické reflexe biografických vyprávění či egodokumentů většinou postrádáme. Spektrum informací o J. Klepáčkové i českojazyčném obyvatelstvu ve Velikém Središti autor dále rozšiřuje i o informace získané náročným studiem matrik (škoda, že není připojeno genealogické schéma) i metodicky osvěžujícím vizuálně-antropologickým postupem tzv. elicitací fotografiemi. V závěru (s. 178–179) shrnuje Pavlásek životní příběh J. Klepáčkové ve stručném kalendáriu, které by však bylo bývalo vhodnější doplnit i o časovou osu událostí „velkých dějin“, které by některé životní zvraty v osudech obyvatel Velikého Srediště umožnily na první pohled lépe zařadit a identifikovat.

Můžeme shrnout, že monografie M. Pavlásky o Velikém Središti vystavěná na životním příběhu J. Klepáčkové je vyzrálým badatelským dílem vycházejícím z pečlivé literární rešerše, archivního i terénního výzkumu. Je teoreticko-metodologicky nekompromisně moderní, avšak zároveň ukotvená v nejlepších tradicích středoevropské etnografie. K veskrze pozitivním dojmům z knihy pak přispívá i její vynikající grafická úprava zahrnující desítky unikátních dobových i současných fotografií, map či reprodukcí archiválií a solidní „výbava“ summary, soupisem literatury a jmenným a místním rejstříkem. Kniha tak je jak výborným badatelským počinem, tak svého druhu pomníčkem výjimečné osobnosti J. Klepáčkové, která se jejího vydání již bohužel nedožila.

Pavlásek, Michal. 2015. *S motykou a Pánem Bohem: Po stopách českých evangelíků ve Vojvodině*. Brno: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Praha – pracoviště Brno.